

Holm citerede Samtale mellem Admiral Lord Gambier og Sekondløjtnant Hedemann aldrig har fundet Sted, da Fylla paa denne Rejse slet ikke har været i Portsmouth, samt at den Modtagelse, han har faaet i Dover, har været endog særdeles venskabelig, idet Chefen for Admiralskibet, altsaa en ældre Officer med Kommandørs Rang, personlig ledsager den unge danske Sekondløjtnant paa det tjenstlige Besøg i Land hos Admiral Rowly, der saa hurtigt lader det udtalte Ønske opfylde, at Vandbaaden endog er paa Siden af Fregatten inden Chefens Tilbagekomst henimod Kl. 12 Middag.

Hvad den anden citerede Samtale mellem Løjtnant Rosenørn og den engelske Søofficer angaar, da kan man vel ikke rent ud benægte Muligheden af, at en saadan kan have fundet Sted, men det maa dog af forskellige Grunde betragtes som højst usandsynligt. Man maa jo erindre, at der kun var de 2 nævnte Officerer tilbage i Fregatten. Af disse var Chefen i Land det meste af Formiddagen, og ligesom han kommer tilbage, lader han skyde Varselsskud efter Jollen, for at den skal skynde sig ombord. Man kan derfor, naar man har noget Kendskab til Tjenesten i en Fregat, der havde været c. 6 Uger i Søen, og som kun skulde stoppe nogle faa Timer for at faa lidt Vand og Proviant, betragte det som højst usandsynligt, at Næstkommanderende skulde have haft Tid til at gaa ombord i en fremmed Orlogsmand, medens Chefen var fraborde, og efter at denne er kommet ombord, er man strax gaaet i Gang med Forberedelser til Letningen, Indsætning af Fartøjer m. m. Man kunde snarere tænke sig, at en engelsk Officer fra Admiralskibet havde været ombord i Fregatten for at komplimentere, men havde Næstkommanderende havt en saadan Samtale med en engelsk Officer, vilde han dog utvivlsomt have nævnt det for Chefen ved dennes Tilbagekomst, og Chefen maatte i saa Fald have omtalt det i sin Rapport, hvad han imidlertid ikke har gjort. Man kan vistnok derfor gaa ud fra, at denne Samtale heller ikke har fundet Sted.

2.

Arkæologisk Litteratur.

Af Poul Nørlund.

Johannes Brøndsted's doktorafhandling: Nordisk og fremmed ornamentik i vikingetiden, der i sin oprindelige skikkelse (Aarb. f. nord. Oldkyndighed 1920) næsten helt manglede billedstof — mere undskyldeligt for den unge doktorand end for det ansete tidsskrift — er nu udkommet i en rigt illustreret engelsk

udgave, *Early English Ornament* (Levin og Munksgaard, 1924), og er i virkeligheden først derigennem blevet anvendelig for forskningen. Den hele undersøgelse maa siges at have betydelig interesse ikke blot for de snævrere kunstarkæologiske kredse, til hvilke den efter sin strænge form henvender sig, men ogsaa for historikerne, især ved sin paavisning af en gensidig paavirkning mellem engelsk og nordisk kunst i vikingetiden. Forudsætningerne for den nordiske vikingetids-ornamentik har man hidindtil fortrinsvis søgt i den karolingiske og irske kunst, eller man har fremhævet den selvstændige hjemlige udvikling; men det er Brøndsteds fortjeneste for første gang at have optaget det nærliggende spørgsmaal om engelsk indflydelse til samlet drøftelse. Det interessanteste punkt i hans bog er dog vel nok paavisningen af, at der i Nord-England i perioden efter Yorks erobring (867) spores en tydelig skandinavisk paavirkning, som særpræger den nordengelske ornamentik igennem en stor del af det 10. aarh. og bidrager til skabelsen af en karakteristisk stil (især præget af det store, af fletværk omgivne dyr). Den nord- og sydengelske dekorative stil gaar i denne periode hver sine veje og øver ingen indflydelse paa hinanden, medens de derimod begge i forening, baade den nordengelske dyreornamentik og det sydengelske akanthusværk, i den senere del af det 10. aarh. præger den skandinaviske kunst, som nu atter bliver den modtagende part. Den store runesten i Jellinge, som Harald Blaatand lod rejse ca. 980, er det ældste og betydningsfuldeste vidnesbyrd om denne nye stil, som breder sig over hele Skandinavien og lever videre ned igennem det 11. aarh.

Medens denne undersøgelse, hvis bedste egenskab er dens sjældne, metodiske stringens, efter sædvanlig dansk terminologi tilhører den saakaldte forhistoriske arkæologi (noget urimeligt; for Englands vedkommende er perioden jo fuldt »historisk«, og selv Danmark befinder sig i en historisk dæmringstid), skal fra middelalderens overdrev nævnes Vilh. Lorenzen: *De danske Præmonstratenserklostres Bygningshistorie* (G. E. C. Gad, 1925), der udgør et sjette hæfte af hans store værk om vore klostres bygningshistorie. Af ordenens syv danske klostre laa de to i Vendsyssel, de fem i Skaane; men hvad der er bevaret af selve klosterbygningerne, er dog i intet tilfælde af stor betydning. Derimod er tre af klosterkirkerne højst interessante bygningsmonumenter. Først og fremmest gælder det om Børglum kirke, der i middelalderen tillige var domkirke, idet Børglumbispen jo var klostrets abbed, og munkene dannede domkapitlet. Kirken har ogsaa været planlagt efter dimensioner, der var en domkirke værdige;

men som saa ofte er den til at begynde med slaaet større op, end bispen og hans munke magtede at gennemføre. Det rige, storstilede østparti, der sløjfedes kort før 1600, men i vore dage er konstateret ved udgravninger, havde korsarme og kamformet grupperede østkapeller. Af særlig interesse er paavisningen af, at dette anlæg først kan være paabegyndt efter 1217, idet der i dette aar var planer oppe om at flytte klostret. Fra Børglum anlagdes et nonnekloster i det nærliggende Vrejlev, hvis kirke synes paabegyndt allerede i 1230erne. Ogsaa den er stærkt omdannet, baade koret og langhuset, som Lorenzen, tilsyneladende med gode argumenter, vil hævde har været treskibet. Foruden de to vendsysselske kirker knytter interessen sig især til den skønne, vel bevarede kirke i Vä ved Kristiansstad. Klostret stiftedes ca. 1170, medens Vä endnu var en lille, blomstrende købstad; men allerede i 13. aarh. (ihvertfald før 1278) flyttedes det nogle mil mod NO. til Bäckaskog (Bækkeskov), hvor klosterkirken ogsaa er bevaret, men stærkt medtaget. Hovedproblemet ved Vä kirke er, om den er opført af munkene (som Lorenzen mener), eller om den allerede laa der, da de kom til byen (Rydbecks opfattelse). Den slutter sig særlig i den ornamentale udsmykning saa nøje til domkirken i Lund, at bygmesteren maa være hentet herfra, og en datering ca. 1150, altsaa før klostertiden, synes naturligst; men da det kun drejer sig om aartier, er en sikker afgørelse selvfølgelig vanskelig. Afgørende maa det være, om der kan paavises særlig klosteragtige træk ved kirken; men hvad Lorenzen her har fremdraget, virker ikke meget overbevisende. Vestportal kan saaledes ogsaa forekomme paa aneligere sognekirker — og hvor mange steder kan den ikke være forsvundet, da buen ind til et senere tilføjet taarn gennembrødes! Det samme gælder ogsaa det mærkelige rum i taarnpartiets andet stokværk, iflg. Lorenzens forklaring et kombineret herskabsgalleri og kapel — »vestkor« kaldes det endog. Der synes at være analogi for, at en saadan anordning kan forekomme ved klosterkirker, og den kunde i dette tilfælde, som man har gjort opmærksom paa, være indrettet for Knud V.s dronning, Gertrude, der var stærkt knyttet til Vä og blev begravet her. Men det er givet, at som noget specifikt klosterligt kan dette vestkapel ikke opfattes. — De bevarede gammeldanske præmonstratenserkirker maa siges at være meget uensartede. Det er derfor ogsaa kun et magert udbytte, man faar af den almindelige redegørelse for ordenens byggeskik. Forf. anstrænger sig prisværdigt for at finde fællestræk, men naar trods den vidtløftige drøftelse ikke videre end til at konstatere en vis fælles »stræben efter monumentalitet«!

Dr. Lorenzen har utvivlsomt en stor ævne til at vælge sig sine æmner, han sætter gerne ind paa punkter, hvor arbejdsfeltet er videst og frugtbarest, og hans undersøgelser over vore klostres bygningshistorie falder indenfor et hidindtil meget forsømt omraade. Noget lignende kan siges om arkitekt H. Zangenberg's lille bog om *Danske Bøndergaarde* (Danmarks Folkeminder nr. 31. Kbh. 1925), der bygger paa en lang række af systematiske undersøgelser og opmaalinge, han oprindeligt af egen drift og interesse, i de senere aar som underinspektør ved Dansk Folkemuseum har foretaget i forskellige egne af landet. Dette arbejde er saa meget mere fortjenstfuldt, som det sikkert er i yderste øjeblik, at det foretages. »Danske Bøndergaarde«, som læses med glæde og interesse, maa opfattes som et forarbejde til eller en forsmag paa det store værk om vore bøndergaarde, som Folkemuseet og arkitekt Zangenberg skylder os. I to ret korte kapitler gives en oversigt over de forskellige forekommende grundplaner og konstruktioner, og et ledsagende kort giver læseren et overblik over konstruktionstypernes udbredelse.

Kort efter, at dr. Francis Beckett har begyndt udsendelsen af sit store værk om Danmarks kunst, er der i Norge ved samarbejde mellem en række ældre og yngre forskere startet et lignende foretagende, *Norsk Kunsthistorie*, hvoraf foreløbig er udkommet det første bind, der naar fra stenalderen lige ned til ca. 1700. Det er i højere grad end den danske kunsthistorie et populært værk og derfor paa én gang mere kortfattet og mere rummeligt, men det er jo ogsaa lettere at være rummelig, naar man er mange, end naar man er alene. Kunstindustrien tages med (Th. Kielland og H. Grevenor), og i arkitekturhistorien (J. Meyer, A. Bugge) omtales ikke blot kirker og borge, men ogsaa beskednere bygværker, endog bøndergaardene, og fremstillingen forlader jævnlig de rent kunsthistoriske synspunkter. De forhistoriske tider behandles af Haakon Shetelig og A. W. Brøgger, middelalderens billedkunst af Harry Fett, alle tre fremragende forskere og skribenter, og de har ogsaa formaaet her paa aandfuld maade at gentage, hvad de for største delen allerede ved tidligere lejligheder har udtalt om de samme æmner. Ser man ud over de mange hundrede aar, som behandles i disse afsnit, er det paafaldende, som de kunstneriske præstationer fordeler sig i nogle ganske faa, store fremstød eller koncentrationer, der afbrydes af lange afslappelsestider, — det er, som om virkelig folkekarakteren genspejler sig heri. Fra stenalderen er bevaret en primitiv billedkunst, hvortil vi aldeles intet tilsvarende ejer i Danmark, dyrebilleder, som er ristede eller malede paa klippefladerne, mærkelige

vidnesbyrd om de gamle elsdyrjægeres ævne til naturiagttagelse; de er nylig af Brøgger i hans epokegørende bog »Det norske folk i oldtiden« blevet forklaret som en art magisk kunst. I vikingetiden kommer den næste — maaske den første egentlige — koncentration, den storstilede, fantasifulde ornamentalkunst, som bedst kendes fra Osebergskibet og dets pragtfulde indhold. Den tredje koncentration og hidtil den største i Norges kunstneriske historie falder i det 13. aarh., da vesteuropæisk gotik og norsk oprindelighed indgaar en sjælden frugtbar forening; baade i billedkunst og arkitektur er der fra denne tid monumenter af virkelig europæisk rang og betydning. — I værkets senere afsnit behandles fattigere tider, det 16.—17. aarh.; men til gengæld byder fremstillingen her mere nyt stof. Særlig A. Bugges kyndige skildring af arkitekturen følger ikke mindst danske læsere med interesse, fordi tilknytningen til Danmark er saa intim, og æmnet tages saa bredt, at det bliver et helt stykke kulturhistorie. Den samtidige billedkunst, som behandles af C. W. Schnitler, har derimod svært ved rigtig at fængsle, den er mest af lokal interesse, og man kunde snarere have ønsket noget mere plads for kunstindustrien; billedtæpperne og jærnovnene er her hver for sig betydelige nationale indsatser.

Søger vi udenfor Norden, maa som en af de sidste aars betydningsfuldeste publikationer indenfor middelalder-arkæologien nævnes et anseligt værk af den amerikanske kunsthistoriker A. K. Porter: *Romanesque Sculpture of the Pilgrimage Roads* (1923). Den romanske skulptur fra 11. og 12. aarh. i Frankrig, Spanien og Italien publiceres her for første gang udtømmende (9 bind plancher med reproduktioner i lustryk og 1 bind text) og gøres tillige til genstand for en rationelt gennemført omdatering, som dog har mødt en del kritik hos de franske arkæologer. Det interessanteste ved dette værk er imidlertid forf.s forsøg paa at vise, hvorledes de førende skulpturcentre i perioden indtil midten af det 12. aarh. geografisk trænger sig sammen langs med de store pilgrimsveje, baade ned igennem Italien over Rom til Bari (sct. Nicolaus) og især gennem Frankrig og Spanien til San Jago da Compostella, og hvorledes der langs med disse veje stadig gør sig kunstnerisk paavirkning gældende, snart i den ene snart i den anden retning. Ideen er tydelig nok inspireret af Bédier's berømte undersøgelser over de franske chansons de geste, og karakteristisk nok har Emile Mâle omtrent samtidig i et par kapitler af sin *L'art religieux du XIIe siècle en France* (1922), den sidste af hans interessante studier over den middelalderlige ikonografis kilder, grupperet sit stof efter ganske de samme synspunkter.

Det var abbederne af Cluny, som i det 11. aarh. organiserede pilgrimsfarterne til San Jago, formentlig for derigennem direkte og indirekte at støtte Spanierne i kampen mod Maurerne, og det er karakteristisk, at de forskellige rejseruter som anbefales fører forbi den ene store Cluniacenserstiftelse efter den anden. Sikkert har ordenen haft god fordel deraf; men især flød rigdommene naturligvis sammen i San Jago, hvis katedral fik ikke mindre end 6 figursmykkede portaler og følgelig kunde beskæftige en hel skare af kunsthåndværkere, hvis virksomhed senere spores ved andre kirker i Spanien og Sydfrankrig. For den romanske skulpturs vedkommende eksisterede der, som man har sagt, ingen Pyrenæer, de blev overhovedet først i det 13. aarh. en virkelig grænse mellem de to lande. Medens man tidligere har skildret den spanske skulptur som franskpræget, gør Porter stærkt og overbevisende gældende, at der ogsaa gaar strømme i modsat retning.

Forf.s hovedsynspunkt er utvivlsomt frugtbart, men det maa naturligvis gennemføres — og videreføres — med maadehold. Her i Norden behøver vi ikke at stille os fremmede overfor det. Kalundborg kirke er sikkert en frugt af pilgrimsfarter og korstog til det hellige land. Den lombardiske skulptur (Lunds domkirke) og den lombardiske teglstensarkitektur (Ringsted) har danske lært at kende paa deres Romafarter, hvad enten det nu var pilgrimsfærd eller embedsrejser. Og da én af pilgrimsruterne til San Jago da Compostella fører forbi Limoges, tør det nok antages, at de forbløffende talrige romanske Limoges-emailler fra 12. og 13. aarh. — relikvieskrin, krucifixer, bogbind m. m. — som naaede op til Norden, helt til det nordlige Sverige og Norge og til Island, er ført herop af rige pilgrimme, som vendte hjem fra rejsen til sct. Jakob.
